

hulpvaardigheid van de plaatselijke bevolking. Wie waarde hecht aan onafhankelijkheid en gemak, kan in de toeristencentra via plaatselijke reisbureaus of hotelreserveringskantoren een auto met chauffeur en Engelsprekende gids boeken. Met de nodige Azië-ervaring kun je op Bali ook een auto huren en zelf rijden. Voor wie zich sneller wil voortbewegen, zijn er acceptabele verbindingen van de nationale luchtvaartmaatschappijen tussen bijna alle grote steden. Zeer tijdrovend, maar soms ook avontuurlijk, is het reizen met boten in de Indonesische archipel. Vroegtijdig boeken van kamers en vluchten is tijdens de Indonesische feestdagen en vakanties en ook aan het begin en vooral aan het einde van de vastenmaand ramadan zeer aan te bevelen.

Georganiseerde reizen

Gerenommeerde organisaties in Nederland en België hebben studiereizen naar Indonesië met competente leiding in hun programma.

Je kunt ook op eigen houtje op reis gaan en ter plaatse na een paar dagen van acclimatisering met hulp van reisorganisatoren een programma samenstellen. In de grote Indonesische steden en toeristische centra wordt voor betrekkelijk lage prijzen een breed spectrum aan georganiseerde tochten aangeboden. Daartoe behoren rondritten door steden en uitstapjes in de omgeving, wandel- en kanotochten en duik- en snorkelexcursies. Voor nadere informatie zie Informatiebureaus op blz. 121.

Op enkele kustplaatsen na staat het toerisme in Kalimantan nog in de kinderschoenen. Dit eiland op eigen houtje verkennen kost niet alleen veel tijd, maar vergt ook enige durf en je zult moeten afzien van comfort. Het is verstandig om thuis een verzorgde reis door Kalimantan te boeken. Naast tal van Nederlandse reisorganisaties bieden ook gerenommeerde Indonesische organisaties tochten naar Kalimantan aan. Met uitzondering van grote steden als Jayapura of de Baliemvallei geldt hetzelfde voor tochten naar Papoea, die je het best bij reisorganisaties voor speciale reizen boekt.

BELANGRIJKE VRAGEN OVER DE REIS

Welke **documenten** heb ik nodig om Indonesië binnen te komen en tijdens het reizen? Zie blz. 94.

Welke **vaccinaties** worden aanbevolen en welke **medicamenten** moet ik meenemen? Zie blz. 119.

Wat voor **kleding** moet ik inpakken? Zie blz. 123.

Hoe organiseer ik de reis ter plaatse? Waar boek ik van tevoren **rondreizen**? Zie blz. 14.

Waar vind ik informatie over de **weersverwachtingen**? Zie blz. 123.

Van welk **budget** moet ik uitgaan voor een reis door Indonesië? Zie blz. 126.

Moet ik al thuis **geld** wisselen of pas in Indonesië? Zie blz. 118.

Hoe zit het met de **veiligheid** in het gebied? Welke voorzorgsmaatregelen moet ik treffen? Zie blz. 130.

Kan ik onderweg mijn **mobiele telefoon** gebruiken? Hoe telefoneer ik het goedkoopst? Zie blz. 128.

Hulp bij het plannen van je reis

Planning van je reis

Bij de volgende reisplanningen is rekening gehouden met reizigers die over een beperkte hoeveelheid tijd beschikken.

• Cultuurtip

• Natuurtip

1. Java

Het kleinste, maar belangrijkste van de Grote Sunda-eilanden is vooral voor bezoekers met een kunsthistorische belangstelling een geslaagd reisdoel met ontelbare historische tempelcomplexen uit het hindoeïstisch-boeddhistische verleden, met als topattractie de

De hoofdstukken in deze gids

1. **Java**: zie blz. 137.
2. **Bali**: zie blz. 269.
3. **Nusa Tenggara**: zie blz. 365.
4. **Sumatra**: zie blz. 417.
5. **Kalimantan**: zie blz. 467.
6. **Sulawesi**: zie blz. 493.
7. **Molukken en Papoea**: zie blz. 537.

De vulkanen van Indonesië – tijdbommen in de natuur

Voor al tijdens een vlucht boven Java en Bali heb je bij een onbewolkte hemel een overweldigend uitzicht op de indrukwekkende eilandvulkanen. Dunne rooksluieren die van tijd tot tijd uit de kraters omhoogkringelen, herinneren eraan dat veel van deze vuurspuwende bergen nog steeds actief zijn.

Op deze uitlopers van de bergketens in Myanmar (Birma) verheffen zich ruim 300 vulkanen – 125 daarvan kunnen tot uitbarsting komen, 76 zouden in de nieuwe tijd actief zijn geweest en 49 bevinden zich in het stadium van een fumarole (bron waaruit vulkanische gassen en stoom ontsnappen). De zone met vulkanische activiteit in Indonesië strekt zich uit van Noord-west-Sumatra via Java, Nusa Tenggara en de Molukken tot aan Minahasa in Noordoost-Sulawesi.

Alleen al op Java, met ruim 155 miljoen inwoners het dichtstbevolkte gebied van Zuidoost-Azië, liggen 35 zeer actieve, zeer onberekenbare vulkanen. Het gevaar voor de Javaanse bevolking is daarmee even groot als het voor West-Europeanen zou zijn als er tussen Amsterdam en Lyon een dertigtal vuur- en asspuwende Etna's lagen.

In Indonesië liggen hoofdzakelijk stratovulkanen. Dit zijn uit afwisselende lagen lava en tufsteen opgebouwde karakteristieke kegelvulkanen, zoals de Gunung Semeru en de Gunung Merapi op Java. As- of tufvulkanen (ook wel het Oost-Javatype genoemd), die uit vulkanisch puinmateriaal bestaan, vallen op door hun gedrongen vorm, zoals de Gunung Bromo op Oost-Java. Ook vind je op Oost-Java twee van de grootste kraters ter wereld, die van de Ijen met een diameter van 16 km en die van de Tengger met een oppervlakte van 8,5 x 10 km. Binnen veel van deze caldeira's vormen zich enorme meren, bijvoorbeeld het Tobameer op Noord-Sumatra, met een oppervlakte van maar liefst 1146 km².

De Indonesische vulkanen concentreren zich in de buurt van de diepzeetroggen en tektonische breuksystemen. Hier stroomt magma, gesmolten gloeiend gesteente, uit de bodem omhoog. Op grond van de heftigheid van de eruptie kan men twee typen vulkanen onderscheiden: de 'gematigde' en de zeer explosieve. Het eerste type is min of meer voorspelbaar, aangezien de lava van deze vulkanen betrekkelijk vloeibaar is. Een uitbarsting richt naar verhouding weinig schade aan, doordat de lavastroom bekende en daarom ongevaarlijke banen volgt en later stolt. Betrekkelijk ongevaarlijk zijn ook de lichte uitbarstingen, waarbij er alleen as wordt uitgestoten. De explosieve lading van het tweede type vulkaan is daarentegen een taaie magmamassa die gemakkelijk de kraterpijp kan verstoppelen. Plotseling en met een enorm geweld explodeert de berg onder de druk van het opstuwende magma, vaak na een eeuwenlange rustperiode en zonder enige waarschuwing. Deze natuurrampen gaan vaak gepaard met pyroclasten (dodelijke, met vloeibare magmadeeltjes vermengde gasstromen), enorme modderlawines van vulkanisch asmateriaal en tsunami's. Ongevaarlijke bijverschijnselen van vulkanisme zijn warme bronnen en grillig gevormde sintelterrassen.

In het verleden, en ook in deze tijd, is de langste aaneengesloten reeks vulkanen ter wereld, waarvan de hoogste ver boven de 3000 m en soms abrupt vanuit het vlakke land oprijzen, herhaaldelijk het toneel geweest van zware catastrofes. Zo wordt de ondergang van het rijk van Mataram aan het begin van de 11e eeuw teruggevoerd op een uitbarsting van de Merapi. In de afgelopen

Indonesië telt meer dan 300 vulkanen, waarvan er momenteel 125 actief zijn en af en toe uitbarsten – hier de Gunung Bromo op Oost-Java

200 jaar vonden op de Indonesische archipel meer dan zeventig grote vulkaanuitbarstingen plaats. Een opsomming van de meest verwoestende erupties levert een afschrikwekkende chronologie op. De voor zover bekend zwaarste explosie tot op heden was de eruptie van de vulkaan Gunung Tambora op Sumbawa in 1815, waarvan de kracht overeenkwam met 170.000 Hiroshima-atoombommen. Hierbij werd ongeveer 150 km³ gesteente de lucht in geslingerd en kwamen 90.000 mensen om het leven. In 1883 veroorzaakte de uitbarsting van de Krakatau een vloedgolf die meer dan 36.000 slachtoffers eiste. In 1963 werd de Gunung Agung op Oost-Bali weer actief tijdens een tempelfeest dat maar eens in de 100 jaar wordt gevierd – circa 2500 mensen vonden de dood. In 1979 kwamen op het Midden-Javaanse Diengplateau bij de uitbarsting van de dood gewaande vulkaan Sinila meer dan 200 mensen om het leven. In augustus 1982 slingerde de Galunggung in het westen van Java een gigantische aswolk meer dan 10.000 m de lucht in. Zo'n 60.000 mensen konden nog bijtijds de gevarenzone ontvluchten – niettemin kwamen 87 Sundanezen om het leven. Het meest serieuze waarschuwingsschot van de afgelopen jaren werd in januari 2024 afgevuurd door de Marapi nabij Agam in West-Sumatra. De uitbraak joeg duizenden mensen op de vlucht.

Met hun lavastromen hebben de vulkanen grote verwoestingen aangericht in de omliggende dalen, maar door hun mineraalhoudende as hebben ze ook de bodem verrijkt met belangrijke voedingsstoffen. Op de vloek van de vernietiging volgt dus de zegen van rijke oogsten. Naast de alluviale vlakten langs de kust behoren de vulkanische aslagen en tufsteenafzettingen tot de productiefste bodemsoorten. Bovendien zorgen de vulkaankegels voor een opstuwung van de lucht, wat leidt tot stijgingsneerslag – ook buiten de regentijd – die de landbouw eveneens ten goede komt. Ook het belang van vulkanisme als energiebron is niet te onderschatten. In geothermische centrales wordt vrijkomende of bij boringen afgetapte stoom naar turbines geleid om energie op te wekken. Door de winning van sulfaten profiteert ook de chemische industrie van het vulkanisme. Om deze redenen hoort de omgeving van de vulkanen – ondanks de talloze gevaren – tot de favoriete woongebieden.

blijven drijven door het onwrikbare geloof van de bemanning.

De zeewaardige zeilschepen vervoeren tegenwoordig weliswaar geen kostbare kruiden en specerijen meer, maar ze spelen nog altijd een belangrijke rol binnen het goederen-transport in de Indonesische archipel.

Net als in vroeger tijden banen de schoeners zich een weg door de Indonesische wateren, vaak slechts voortbewogen door de wind in de zeilen. Ze zijn daarmee een schoolvoorbeeld van het effectieve gebruik van een onuitputtelijke energiebron.

Hoeveel van deze *pinisi* geheten vrachtzeilboten tussen de eilanden varen, weet niemand precies – de schattingen lopen uiteen van drie- tot vierduizend stuks. In de afgelegen gebieden van de archipel zijn de boten het enige transportmiddel. Ze varen niet uit volgens een vast schema, maar laten dat afhangen van het aantal passagiers en vrachtopdrachten.

Qua vorm en bouwstijl zijn de 15 tot 25 m lange en tot 150 t zware schepen tot in het kleinste detail geheel traditioneel. De Boeginezen staan bekend als meesters van de authentieke scheepsbouw. De schoeners worden met de hand vervaardigd op scheepswerven aan de kust van Zuid-Sulawesi, maar ook op andere plaatsen waar zich leden van deze stam hebben gevestigd. Voor de bouw wordt nagenoeg geen gebruikgemaakt van moderne hulpmiddelen. De romp en de opbouw worden vervaardigd van zoutwaterbestendig tropisch hardhout, dat met houten

pennen wordt gemonteerd – er wordt geen enkele spijker gebruikt. De enige concessie aan de moderne tijd is het gebruik van dieselmotoren om het manoeuvreren in de haven te vergemakkelijken en bij windstilte toch te kunnen varen.

Indonesië mag zich dan in het ontwikkelingsstadium van industriële groei bevinden, toch heeft de moderne transporttechnologie de schoeners niet kunnen verdringen. Zolang de moessons waaien en de bedrijfskosten laag blijven, zullen er altijd kooplieden en handelaars zijn die de diensten van deze schippers graag blijven afnemen.

Om je beter te oriënteren in de chaos kun je het best gebruikmaken van een gids. Het is overigens raadzaam tijdens de rondleiding een parasol mee te nemen, want er is nagenoeg geen schaduw. De haven is vooral bij zonsondergang een bijzonder schilderachtige plek.

Een ideale begeleider voor bezichtiging van de zeilvrachthaven is Bram Faturahman, die Engels spreekt en het gebied goed kent. Hij organiseert rondvaarten door de haven in een sampan en kent kapiteins die bezoekers op hun schip toelaten. Als hij niet met klanten onderweg is, kun je hem vinden bij de ingang van de haven in een huisje met het opschrift Tourist Information. Je kunt een rondleiding boeken via tel. 0819 08 08 80 33, 0818 08 88 01 60. Rondleidingen worden ook georganiseerd door de lokale touroperator Wahana Tour (wahanatravel.id, wahanatour@dnet.net.id).

dels in 1809 aangelegd en het bijna 1 km² grote paradeplein vormt sindsdien een middelpunt van het leven in de hoofdstad. Eromheen staan verscheidene neoclassicistische gebouwen, zoals het voormalige gouverneurspaleis, tegenwoordig de residentie van het staatshoofd, en het Nationaal Museum.

Nationaal Monument en Historisch Museum

Medan Merdeka, tel. 021 382 32 41, dag. 8-16 uur, ingang aan de noordzijde bij het rui-

terstandbeeld van prins Diponegoro, museum Rp15.000, galerie Rp25.000

Het Vrijheidsplein wordt gekenmerkt door een 137 m hoge marmeren gedenknaald: het **Nationaal Monument** ¹⁸ (Monumen Nasional, kortweg Monas). Een 14,5 t zware, met 35 kg goud beklede bronzen vlam bekroont het verreweg opvallendste symbool van Jakarta, waarvan de bouw aanving op 17 augustus 1961 op last van Soekarno. De eerste president van de republiek Indonesië wilde daarmee een monument oprichten dat

voor eeuwig aan de strijd tegen de langdurige Nederlandse overheersing zou herinneren. Cynici noemen het wel het allergrootste fallussymbool ter wereld en beweren dat de naald is gewijd aan Soekarno's voorliefde voor vrouwelijk schoon.

De begane grond van het monument dient als **Historisch Museum**, waarin diorama's de mijlpalen in de Indonesische geschiedenis belichten. Van de uitkijkgalerij onder de vrijheidsvlam krijg je een goede indruk van de uitgestrektheid van de hoofdstad.

Nationaal Museum ¹⁹

Jl. Medan Merdeka Barat 12, tel. 021 386 81 72, museumnasional.or.id, di.-do. 8.30-16, vr. 8.30-11, 13-16, za., zo. 8.30-17 uur, Rp25.000, gratis rondleidingen van de Indonesian Heritage Society in het Engels di., wo. 10, do. 10, 13.30, za. 10 uur; info op heritagejkt.org

Aan de westzijde van het Vrijheidsplein staat het **Nationaal Museum** (Museum Nasional), een van de grootste en meest uitgebreide musea van Zuidoost-Azië. Het neoclassicistische gebouw uit 1868 met een Dorische zuilengang herbergt ruim 140.000 stukken. Voor de hoofdingang staat een olifantenbeeld, een geschenk uit 1871 van de Siamese koning Chulalongkorn, dat het museum de bijnaam Gedung Gajah (Huis van de Olifanten) heeft opgeleverd. Hoewel de beschrijvingen wat te wensen overlaten, verschafte het Nationaal Museum een uitstekend overzicht van de Indonesische cultuur vanaf het allereerste begin tot aan de huidige tijd. Voor een volledige bezichtiging moet je 2 tot 3 uur uittrekken.

In de entreehal, de binnenplaats en de zuilengang staan stenen beelden en reliëfs uit het hindoeïstisch-boeddhistische tijdperk van Java en Sumatra tentoongesteld. Een zaal aan de voorzijde is gewijd aan een bronscollectie met bijzondere objecten uit het hele eilandenrijk. In de linker museumvleugel naast de numismatische afdeling is ook de Nationale Bibliotheek gevestigd, die over een bestand van ruim 700.000 boeken en een waardevolle verzameling historische documenten en manuscripten beschikt. De

naar eilanden en streken onderverdeelde etnografische verzameling in de rechtervleugel van het museum verschaft je een blik op de kunst en cultuur van de talloze volkeren in de archipel. Je ziet hier een groot scala aan voorwerpen, variërend van *sigale gale*-figuren van de Noord-Sumatraanse Bataks en Sundanese wajang-golekpoppen tot aan *tau-tau*, voorouderbeelden van de Toraja's uit Sulawesi.

Op de eerste verdieping van het ruim opgezette, moderne gebouw vind je de prehistorische afdeling. De tentoonstelling op de tweede verdieping informeert over de ontwikkeling van de scheepvaart in de Indonesische archipel en de eerste contacten met de buurlanden. Op de derde verdieping kom je van alles te weten over de sociale en maatschappelijke organisatie van de vele Indonesische stammen. Op de bovenste verdieping zie je een keramiekafdeling met een collectie Chi-nees porselein en aardewerk, die in zijn soort als een van de omvangrijkste buiten China geldt. Hier tref je ook de 'schatkamer' van het museum aan, waar artistiek bewerkte gouden en zilveren sieraden, godenbeeldjes, ceremoniële schalen en met juwelen bezette dolken worden getoond.

Vrijheidspaleis en Staatspaleis

Het aan de noordrand van de Medan Merdeka grenzende **Vrijheidspaleis** ²⁰ (Istana Merdeka) uit 1879 diende als stedelijke domicilie voor de Nederlandse gouverneurs-generaal. Tegenwoordig vormt de neoclassicistische koloniale villa, waarvan de gevel is versierd met Korinthische zuilen, de residentie van de Indonesische president.

Het ten noorden ervan gelegen **Staatspaleis** ²¹ (Istana Negara) is rond 1800 gebouwd door een welgestelde Nederlandse koopman en vertoont eenzelfde soort bouwstijl als het Vrijheidspaleis. Dit bouwwerk diende vroeger eveneens als gouverneursresidentie.

Istiqlalmoskee ²²

Jl. Taman Wijaya Kusuma, dag. 8-18 uur, een donatie wordt op prijs gesteld

Aan de noordzijde van het Vrijheidsplein verrijst het monumentale marmeren gebouw van

comfortabel ingerichte kamers met airco in de drie villa-achtige bungalows hoog boven het strand heeft een gezellig terras of een balkon met uitzicht op zee. Restaurant met Indonesische en internationale keukens, bar, twee zwembaden. €€

Behaaglijk – Coral View Villas: tel. 0363 234 93, coralviewvillas.com. Oudere, maar verzorgde bungalows in Balinese stijl met ventilator of airco, restaurant met terras en mooi zwembad, populair bij duikers. €€

Eten en drinken

... bij/in Lipah

Stijlvol 'anders' – Sails: Lean, tel. 0363 220 06, op Facebook, dag. 11-22.30 uur. Restaurant met terras in moderne mediterrane stijl met zeebanket, Indonesische en Europese keukens, schitterend uitzicht. €€-€€€

Biokost – Smiling Buddha Restaurant: Aas, Meditasi Villas, circa 4 km ten zuidoosten van Bunutan, tel. 0363 430 17 93, dag. 9-22 uur. Rustig restaurant met moderne Balinese keukens, die alleen biologisch-organische ingrediënten gebruikt. Ook kookcursussen. €-€€

Actief

Duiken – In Amed vind je verschillende duikscholen, die qua aanbod en prijs echter nauwelijks voor elkaar onderdoen. Aan te bevelen zijn: **Amed Dive Center**, in Hotel Uyah Amed, Jl. Pantai Timur, tel. 0363 234 62, ameddivercenter.com, onder Duitse leiding; **Euro Dive**, Lipah, tel. 0363 236 05, eurodivebali.com, onder Nederlandse leiding.

Vervoer

Bus: met het openbaar vervoer naar Amed reizen kost veel tijd. Wie niet met een reisorganisatie komt, kan het best in een van de vakantiec centra een auto huren.

Boot: vanaf Amed varen elke dag meestal om 9 uur diverse snelboten in circa 1 uur naar Gili Trawangan en Gili Air, bijvoorbeeld Freebird Express (tel. 0821 40 52 70 73, freebird-express.com) en Gili Sea Express (tel. 0853 39 25 39 44, gili-sea-express.com). Wijzigingen mogelijk, informeer naar de laatste ontwikkelingen.

Tulamben ► 3, L 3

Ten noorden van Culik laat Bali zich weer van een heel andere zijde zien. De groene rijstvelden maken hier plaats voor een steppeachtig landschap, waarin de uitbarsting van de Agung in 1963 zijn sporen heeft nagelaten. Van de top van de vulkaan tot aan de dunbevolkte noord-oostelijke kuststrook lopen vele lavavelden.

Het aan een rotsig, zwart lavastrand gelegen **Tulamben** is een van de Balinese topbestemmingen voor liefhebbers van de onderwaterwereld. Ze worden aangetrokken door kleurige koraaltuinen en het wrak van het Amerikaanse koopvaardijship Liberty, dat in de Tweede Wereldoorlog slechts 100 m voor de kust door de Japanners tot zinken werd gebracht. Alle duikplaatsen liggen vlak voor de kust en zijn zonder boot bereikbaar. Van Tulamben kun je de kust volgen. Via Kubutambahan bereik je het stedelijke centrum van de noordkust, Singaraja.

Accommodatie

Aangenaam – Siddhartha Ocean Front Resort & Spa: Desa Kubu, tel. 0363 230 34, siddhartha-bali.com. Dit luxeueuze duikresort ligt 5 km ten noordwesten van Tulamben en beschikt over dertig comfortabele bungalows met uitzicht op de oceaan, een eerste-klas Indonesisch-internationaal restaurant, een aantrekkelijk zwembad, een wellness-centrum met diverse behandelingen en een duikcentrum onder Duits management. €€€ **Hotspots voor duikers – Tauch Terminal:** Desa Kubu, tel. 0363 235 40, 0363 229 11, tauch-terminal.com, tulamben.com. Gezellig hotel met duikschool, restaurant, bar, zwembad en zonneterras. €€-€€€. **Bali Reef Divers:** Desa Kubu, tel. 0815 58 37 23 36, balireefdivers.com. Een eenvoudig bungalowhotel aan het strand, tweepersoons- en gedeelde kamers met ventilator of airconditioning, goed restaurant, duikcentrum en klein zwembad. €-€€

Vervoer

Bus: diverse keren per dag rijden bemo's en bussen over de rustige weg langs de noord-oostkust tussen Amlapura en Singaraja.

Noord-Bali

Van Midden-Bali voeren diverse bochtige wegen omhoog naar de koele, vaak in nevelen gehulde bergwereld van Noord-Bali. Velden met rijst, groenten en fruit wisselen elkaar af. Soms kom je langs koffie- en tabaksplantages. Het veranderlijke klimaat is ook van invloed op de architectuur. Waar schamele bamboehutten stonden, verrijzen steeds vaker degelijke stenen huizen, die bescherming bieden tegen weer en wind.

Het vruchtbare land in Zuid-Bali loopt zachtglooiend van de bergen af naar zee, maar in Noord-Bali is juist sprake van een steile kust, met een smalle zoom aangeslibd land, waar de ruimte voor landbouw beperkt is. Aangezien de Balinese noordkust in de regenschaduw van de centrale vulkaanketen ligt, valt er aanzienlijk minder neerslag, zodat de rijstooft kariger is dan in het zuiden. In het drogere klimaat kunnen wel koffie, kruidnagels en tabak worden verbouwd. Hier en daar zie je zelfs wijngaarden, waarvan de rode druiven worden gebruikt voor de productie van een lekkere rosé.

De in oost-westrichting lopende bergketen, die geruime tijd nauwelijks contact tussen de beide eilanddelen toestond, heeft ook tot twee verschillende culturele ontwikkelingen op Bali geleid. In het noorden is de Europese invloed sterk aanwezig, omdat Nederland hier al in 1846 – dat wil zeggen zo'n 60 jaar eerder dan in het zuiden – de heerschappij overnam en aan leden van de vorstenfamilies belangrijke bestuurlijke taken toevertrouwde.

De verschillen tussen noord en zuid zijn ook zichtbaar in de tempelarchitectuur en -beeldhouwkunst. Zelden vind je in de meestal symmetrisch gebouwde Noord-Balinese tempels de voor het zuiden kenmerkende slanke meru met zijn vele pagodeachtige verdiepingen. Bovendien zijn in het noorden de tempelmuren en -poorten vaak rijker versierd dan in het zuiden.

Baturmeer en omgeving ► 3, J/K 2/3

Een sterk contrast met het lieflijke zuiden van het eiland vormt het kale maanlandschap rond het **Baturmeer** (Danau Batur). Dit vult het diepste punt van de gelijknamige krater, die met zijn afmetingen van 10 bij 14 km tot de grootste caldeira's ter wereld behoort. De reusachtige vulkaankrater omringd door steile rotswanden ontstond miljoenen jaren geleden door een ketelvormige instorting boven lege magmakamers. Het gebied is het snelst te bereiken vanuit Kubutambahan aan de noordkust en vanuit het in het zuiden gelegen Bangli of Ubud.

Gunung Abang en Gunung Batur

Het hoogste punt op de zuidoostelijke krater is de 2153 m hoge, uitgedoofde vulkaan **Gunung Abang**. Midden in de krater is in geologisch opzicht kort geleden een nieuwe vulkaan ontstaan: de 1717 m hoge, actieve **Gunung Batur**. Hete bronnen en fumarolen duiden op de vulkanische krachten die onder het aardoppervlak sluimeren. De grillige lavavelden, die zich over de bergflanken uitbreiden, getuigen van de erupties van de onberekenbare vulkaan.

Bij uitbarstingen in 1917 en 1926 werd het dorp Batur, aan de westkant van het meer, door gloeiende lavastromen overspoeld. De